

Dopad pandémie na spotrebiteľské správanie sa v podmienkach SR a ČR

Impact of a pandemic on consumer behavior

Ivana Lennerová

Abstrakt

Zhoršenie ekonomickej situácie bude mať dlhodobé dopady na ľudí, ktorí prišli o prácu, podnikanie alebo sa im znížil príjem. Výrazne viac rodín s deťmi sa ocitlo na alebo pod hranicou chudoby a čelia základným existenčným otázkam ako kde budú bývať, či z čoho budú žiť. Väčšia miera chudoby ako doteraz je problémom pre celú spoločnosť, nielen pre ľudí, ktorí sa v nej ocitli. Je totiž oveľa ťažšie sa z chudoby dostať ako sa v nej ocitnúť. Predpokladá sa tiež nárast rôznych psychických problémov, pričom v súčasnosti nastavená sieť nemá kapacity ich riešiť. To, či to ako spoločnosť zvládneme, bude závisieť aj od toho ako bude štát na túto situáciu reagovať. Doterajšia skúsenosť ukazuje, že veľmi pomaly a teda je predpoklad, že tie dopady budú naozaj dlhodobé.

Kľúčové slová:

spotrebiteľ, domácnosť, výdavky, pandémia

Abstract

The deterioration of the economic situation will have long-term effects on people who have lost their jobs, businesses or their income. Significantly more families with children have found themselves at or below the poverty line and face basic existential questions than where they will live or what they will live on. Greater poverty than hitherto is a problem for society as a whole, not just for the people who find themselves in it. It is much harder to get out of poverty than to be in it. An increase in various mental health problems is also expected, and the network currently set has no capacity to address them. Whether we manage this as a company will also depend on how the state reacts to this situation. Experience to date shows that it is very slow and therefore it is assumed that the impacts will be really long-term.

Key words

consumer, household, expenditure, pandemic

Úvod

Spotrebné výdavky predstavujú sumu výdavkov za tovary a služby. Sú rozhodujúcou zložkou agregátnych výdavkov, ovplyvňujú vývoj celkových agregátnych výdavkov, čím pôsobia aj na výrobu, output a zamestnanosť.

Rozhodnutia o spotrebných výdavkoch sú dôležité z krátkodobého hľadiska - pretože predstavujú časť agregátnych výdavkov, ako aj z hľadiska dlhodobého - pretože sú súčasne rozhodnutiami o úsporách, ktoré podmieňajú výkon ekonomiky.

Skúsenosti ohľadom výdavkov nám poukazujú na fakt, že celkový objem spotreby závisí hlavne od disponibilného dôchodku, ale aj od výšky úrokovej miery, ktorá má vplyv na to ako domácnosti rozdeľujú svoj dôchodok na spotrebu i úspory, jednoducho povedané, keď rastie dôchodok, rastie aj spotreba.

Pri Keynesovskom ponímaní spotreby zistíme, že spotreba tvorí najväčšiu časť HDP, ktorá zahŕňa konečnú spotrebu domácností a štátu či už dlhodobej spotreby (nehnutelnosti, autá), či

krátkodobej spotreby (potraviny, oblečenie). Vzťah medzi spotrebou a dôchodkom opisuje K základným okolnostiam ovplyvňujúcim spotrebné výdavky popri bežnom disponibilnom dôchodku Keynes priradil okolnosti, ako sú:

- zmeny v odhadoch vzťahu medzi prítomnou a budúcou hladinou dôchodku,
- nepredvídané zmeny peňažnej hodnoty majetku, ktoré môžu byť významným faktorom,
- krátkodobé zmeny sklonu k spotrebe,
- zmeny výmenného vzťahu medzi prítomnými a budúcimi statkami,
- zmeny v daňovej politike,
- zmeny úrokovej miery.

2. Spotrebiteľské správanie na Slovensku a v ČR z makroekonomického hľadiska v čase pandémie

Spotreba domácností spomalila svoj rast začiatkom roka na 1,0 % medziročne. Jednotlivé položky výdavkov obyvateľstva v 1. Q 2020 potvrdzujú vývoj, ktorý naznačili tržby z eKasy.

Nevyhnuté výdavky na potraviny rástli aj v dôsledku predzásobenia, ostatné výdavky už medziročne klesali. Najvýraznejšie poklesli výdavky na dopravu, odievanie a obuv, rekreácie a kultúru a vďaka zatvoreniu škôl aj výdavky na vzdelanie. Zaujímavé je, že na hotely a reštaurácie spotrebiteľia vynakladali prostriedky takmer v rovnakej miere ako pred rokom. Aj keď v druhej polovici marca prišli prevádzkovatelia hotelov o takmer všetky tržby, zvýšené cestovanie ľudí počas prázdnin, ešte pred vypuknutím pandémie, im tieto straty v rámci 1. Q 2021 dorovnálo.

V 2. Q sa očakávalo, že by sa výdavky domácností na služby reštaurácií a ubytovania mali prepadnúť na minimum. Ako aj výdavky na dopravu by mali výraznejšie klesať, keďže aj väčšina podnikov a priemyselných prevádzok zastavila svoju produkciu. Veľkej časti ostatných zamestnancov bola umožnená práca z domu a tak šetrili aj na výdavkoch na dochádzanie do práce.

Domácnosti obmedzili najskôr výdavky na tovary dlhodobej spotreby aj vplyvom obáv o budúce príjmy. Značná neistota ohľadom vývoja pandémie a jej dosahu na trh práce a následne aj na príjmy domácností ovplyvňoval rozhodovanie ľudí o nákupoch. Tento vývoj potvrdzoval taktiež výrazný prepád registrácie automobilov (o viac ako 60 % medziročne) a menšia ochota ľudí sa zadlžovať kvôli spotrebe. Nákupy nevyhnutných a často aj drahších tovarov spotrebiteľia zvyčajne odkladajú ako prvé.

Reálny disponibilný príjem v 1. Q 2020 spomalil svoj rast na 1,4 % medziročne. Na jednej strane sa zmierňoval rast kompenzácií zamestnancom, ktorý spomaľoval už niekoľko štvrtí rokov v spojitosti s postupným ochladzovaním zahraničného dopytu. Nástup pandémie tento vývoj ešte zvýraznil. Na druhej strane sa zvýšili sociálne dávky poskytované obyvateľstvu od štátu. Vyššie čerpanie podpory zo sociálnej poisťovne súviselo s mimoriadnymi opatreniami vlády, ktorá umožnila ich dlhodobejšie poberanie rodičom starajúcim sa o deti po uzatvorení škôl a tiež s nárastom nezamestnanosti.

Spotrebiteľská nálada naznačovala výrazný pokles spotreby domácností v 2. Q. V druhej polovici marca došlo na Slovensku k uzavretiu prevádzok a dočasnému zastaveniu veľkej časti ekonomiky. Indikátory spotrebiteľskej dôvery a v sektorech najviac súvisiacich so spotrebou domácností však zostali na priaznivých úrovniach, keďže prieskum medzi respondentmi sa konal hlavne v prvej polovici marca. Súkromná spotreba začiatkom roka by tak nemala byť touto situáciou výrazne zasiahnutá. K prepadu dôvery došlo až v apríli, keď sa naplno negatívne prejavil dosah vládnych opatrení na ekonomiku u nás, aj v zahraničí. Avšak už v ďalšom mesiaci sa nálada u spotrebiteľov a v maloobchode mierne zlepšila pod vplyvom priaznivého

vývoja pandemickej situácie a začiatku otvárania ekonomiky. Svoje dno tak väčšina mesačných indikátorov dosiahla zrejme v apríli.

Mierny rast spotreby domácností začiatkom roka 2020 a jej následný prepád v 2. štvrtroku bolo vidieť aj z vývoja maloobchodných tržieb v eKase. V obchodných tržbách v marci bolo vidieť istý nárast príjmov pred uzatvorením prevádzok najmä v maloobchode v nešpecializovaných predajniach. Dôvodom bolo zrejme výraznejšie predzásobenie sa domácností potravinami a liekmi pred vyhlásením karanténnej situácie. Po tomto dátume sa však tržby prudko prepadli oproti svojmu priemeru.

Najvýraznejší prepád zaznamenali ubytovacie a reštauračné služby, ktoré prišli uzatvorením prevádzok o takmer celý svoj príjem.

Vďaka priaznivému vývoju epidemiologickej situácie sa od 22. apríla pristúpilo k postupnému otváraní ekonomiky. Jednotlivé fázy spúšťania prevádzok sa prejavili v raste tržieb. Maloobchod sa zotavil relatívne rýchlo.

Po prepade v aktuálnom štvrtroku by sa spotreba domácností mohla postupne prebúdzat'. Takmer všetky mesačné ukazovatele naznačujú, že v 2. štvrtroku 2020 došlo k poklesu spotreby domácností na dlhodobu najnižšiu úroveň. Očakávali, že obyvateľstvo si bude aj naďalej vytvárať úspory pre prípadné zhoršenie budúceho vývoja. Miera úspor dosiahla v 2. štvrtroku 2020 svoje maximum a následne už postupne bude klesať na pôvodnú úroveň.

Najviac postihnutými sektormi boli počas pandémie sektor gastronómie a sektor cestového ruchu. Dôvodmi bolo viacero faktorov, z jednej strany pandemické opatrenia a zo strany druhej aj strach ľudí cestovať a združovať sa, v tejto dobe ľudia začali najviac využívať donáškové služby. Len vďaka donáškam sa dokázal držať gastronomický sektor nad červenými číslami.

Vďaka obmedzeniam cestovania a pohybu začali klesať ceny pohonných hmôt, cena ropy sa počas pandémie dostala na najnižšiu cenu v histórii. Pandémia má neblahé účinky a následky na ekonomiku Českej republiky pred vypuknutím pandémie HDP medziročne rástlo o 2-3% ročne, počas pandémie sa prepadlo o -5,6% za rok.

Keď sa pozrieme na pandémiu z pohľadu obyvateľa veľmi to nepocítil z dôvodu vytvorenia kurzarbeit kedy aj keď zamestnanci boli doma a nepracovali dostávali 70% svojej hrubej mzdy, áno štát dostával podporu od EU ale nebola dostačujúca tým pádom sa štát začal zadlžovať aby bol schopný zvládať chod krajiny. Zadlžovanie krajín má za následok že Európska Únia začala tlačiť viac bankoviek tým prispeli k zníženiu hodnoty eura, zatiaľ to nie je cítiť z dôvodu že ľudia počas pandémie iba šetrili a odkladali si peniaze na účet kde nevzniká kolobeh peňazí a nie je cítiť ich prebytok ale keď sa opatrenia uvoľnia úplne a ľudia začnú cestovať začnú používať svoje usparené peniaze a začne vznikať hyperinflácia, ktorá bude mať za následok rast cien.

3. Predikcia vývoja spotrebiteľského správania vo vzťahu k HDP

Slovenská ekonomika by mala klesnúť v tomto roku o 5,7 %. Po odrazení od dna by malo v ďalšom roku nastať dynamické oživenie a rast HDP by mal akcelerovať na 5,6 %. Odhaduje sa tiež, že v ďalších dvoch rokoch sa bude ekonomická výkonnosť zvyšovať pomalším tempom (4,8 % v roku 2022 a 3,7 % v roku 2023).

Pozitívnu správou v dlhšom horizonte je ohlásená investícia v automobilovom priemysle a zdroje zo štrukturálnych fondov a z Programu obnovy EÚ. Investícia v automobilovom priemysle sa prejaví najskôr vo zvýšení investícií a koncom roka 2023 aj nárastom produkčných schopností ekonomiky.

Pandémia spôsobila ekonomike v 1. polroku 2020 výrazné škody. Pozitívne prekvapenie v 3. štvrtroku však naznačilo, že výpadok produkcie by ekonomika mohla dobehnúť rýchlejšie, ako sa predpokladalo. Vysoká odolnosť spotrebiteľského dopytu a návrat výkonu priemyslu na úroveň pred krízy pomohli ekonomike k rýchlemu oživeniu.

Kľúčom k oživeniu v budúcom roku (2022) je dostatočné rozšírenie očkovania medzi obyvateľmi. Základná predikcia je založená na predpoklade čiastočne úspešného potlačenia šírenia epidémie. Druhá vlna pandémie si opätovne vyžiadala určité obmedzenia niektorých ekonomických aktivít, predovšetkým v oblasti služieb. Postupne by sa mala epidemiologická situácia začať zlepšovať a striktnosť opatrení až do úspešného všeobecného rozšírenia očkovania v 1. polroku 2021 znižovať. Až následne sa dá očakávať výraznejšie oživenie tak globálnej, ako aj domácej ekonomiky.

Prebiehajúca kríza súvisiaca s pandemickou situáciou má napriek prijatým opatreniam výrazný vplyv aj na produkčné schopnosti ekonomiky. Na ponukovej strane ekonomiky sa predpokladajú aj dlhodobé permanentné straty.

Aktuálna predikcia predpokladá výrazné zhoršenie cyklickej pozície, keď v roku 2020 by mohla ekonomika produkovať takmer 6 % pod produkčnými schopnosťami.

Vplyv pandémie by sa mal prejavovať aj v ďalšom krátkodobom zhoršení cyklickej pozície. V nasledujúcich dvoch rokoch sa už predpokladá postupný návrat ekonomiky do svojej rovnováhy a následne pokračovanie v expanzii. To by mohlo vyústiť do kladnej produkčnej medzery v poslednom roku predikcie.

Spotrebiteľský dopyt je počas krízy nad očakávania odolný. Spotrebiteľia nevytvárali úspory ako v iných krajinách. Nižšiu spotrebu služieb viac vykompenzovali zvýšenými výdavkami na tovary.

Koncom roka 2020 nastalo pribrzdzenie súkromnej spotreby; prísnené opatrenia v dôsledku druhej vlny pandémie dočasne obmedzili sektor služieb; od ďalšieho obdobia sa pod vplyvom uvoľňovania opatrení predpokladá opätovné zvyšovanie spotrebiteľského dopytu v súlade s vývojom disponibilných príjmov

Záver

Pandémia zásadne zmenila svet, ako ho poznáme. Ľudia žijú inak, kupujú inak a v mnohých ohľadoch inak aj myslia. Spotrebiteľia na celom svete vnímajú výrobky a značky prostredníctvom inej perspektívy. Postoje, správanie a nákupné návyky spotrebiteľov sa zmenili. Ľudia nakupujú svedomitejšie, lokálne a využívajú internet.

Koronakríza nám ukazuje, aké dôležité je mať vytvorenú finančnú rezervu. Tí, ktorí si peniaze pravidelne odkladali, sú aktuálne vo výhode a dnes je presne ten čas, keď na ne môžu siahnuť. Štvrtina ľudí plánuje práve v súvislosti s aktuálnou situáciou svoje doterajšie úspory v budúcnosti dokonca zvýšiť.

Odkladať na horšie časy by sme si mali pravidelne aspoň 10 % mesačného príjmu a ideálna rezerva predstavuje 3- až 6-násobok mesačných výdavkov. Tieto úspory nám potom slúžia na vykrytie nepredvídaných udalostí, straty zamestnania či dočasného výpadku príjmu, ktorý môžu spôsobiť napríklad aj obmedzenia súvisiace s koronavírusom, prípadne mnohé ďalšie.

Poznámka

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešeného projektu VEGA č. V-20-165-00 "Konkurencie schopnosť SR v podmienkach Európskej únie."/ The article was prepared within the solved project VEGA no. V-20-165-00 "Competitiveness of the Slovak Republic in the conditions of the European Union."

Použitá literatúra

[1] <https://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2020/koalice-se-shodla-na-podobe-kurzarbeitu-39519>

[2] <https://www.ecovislegal.cz/aktuality/antivirus-jako-covid-19-kurzarbeit-v-ceske-republice/>

- [3] https://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/PREDIK/2020/protected/P3Q-2020.pdf
[4] http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/PREDIK/2020/protected/P4Q-2020s.pdf
[5] http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/PREDIK/2020/protected/P4Q-2020zhrnutie.pdf
[6] https://www.nbs.sk/_img/Documents/_komentare/AnalytickeKomentare/2020/AK83_Spotr_eba_domacnosti_v_case_pandemie.pdf

Kontaktné údaje

Ing. Ivana Lennerová, PhD.
Katedra ekonomickej teórie
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: ivana.lennerova@euba.sk